

ОД ЦРВЕНЕ ДО ЗЕЛЕНЕ ЛИНИЈЕ

РАСПОРЕД ЈЕДИНИЦА И ПОЧЕТАК НАПАДА

У свануће, 3. децембра, Прва коњичка бригада стигла је из Сремске Митровице у источни део Лаћарка, заправо на полазни положај за наступање према непријатељској линији одбране. На ватрени положај изашле су, спремне да јуришају после артиљеријске припреме, бригаде Двадесет прве српске дивизије: Друга пролетерска, са командантом Љубишом Веселиновићем и политичким комесаром Браниславом Јоксовићем; Четврта српска ударна, са командантом Стевом Адамовићем и политичким комесаром Нећом Божићевићем; Пета српска ударна, под командом Теодосија Парезановића и Димитрија Палигорића; Тридесет прва српска ударна, са командантом Миодрагом Нешићем Кешом и политичким комесаром Момчилом Вучековићем. Њихов основни циљ је био да сломе непријатељску линију одбране од Фламијина двора, преко Кузмина и Мартинаца, до леве обале Саве. Њима се, према нахоћењу команданта дивизије, морала придружити и Прва коњичка бригада, да заједничким ударима уништавају и прогоне љутог противника. На десном крилу Двадесет прве ударне дивизије, на одсеку фронта до Ердевика, спремне за напад чекале су бригаде Једанаесте крајишке ударне дивизије, са командантом Милошем Шиљековићем и политичким комесаром Блажом Буричићем. Дванаеста крајишка ударна бригада, са командантом Милом Вученовићем и политичким комесаром Луком Цветичанином, налазила се на полазном положају испред Кањевог млина и Циганске меће. Пета крајишка козарска, с командантом Мирком Шилком и политичким комесаром Драгом Стевановићем чекала је спремна у рејону Старе Бингуле, недалеко од Ердевика, а Тридесет друга српска мачванска, с командантом Антом Мијачем, шпанским борцем, и по-

литичким комесаром Станком Васиљевићем, заузела је положај у центру дивизијског борбеног распореда, код Баракута и Лица, да наступа на Ердевик. Артиљеријску подршку Једанаестој дивизији пружала је придодата Артиљеријска бригада Пете крајишке дивизије и два артиљеријска пука Црвене армије. Део непријатељске одбране, северно од Ердевика до Илока на Дунаву, угрожавале су бригаде Прве пролетерске дивизије: Прва пролетерска, са командантом Јагошом Жарићем и политичким комесаром Мирком Јовановићем; Трећа крајишка пролетерска, са командантом Владом Бајићем и политичким комесаром Петром Лазаревићем Швабом; Тринаеста хрватска пролетерска, са командантом Марком Рапом и политичким комесаром Иваном Денцом; Осма црногорска ударна, са командантом Савом Машковићем и политичким комесаром Јокашом Брајовићем; Бригада »Италија«, с командантом Бузепом Марасом и Артиљеријска бригада. У рејону Сремске Митровице и Великих Радица налазила се Пета крајишка ударна дивизија, с командантом Милутином Морачом и политичким комесаром Илијом Материћем, у корпусној резерви и спремна за увођење у борбу. У њеном саставу биле су Прва крајишка ударна бригада, са командантом Стевом Раушом и политичким комесаром Петром Симурдићем, Четврта крајишка ударна, са командантом Видом Бодирожом Вицуком и политичким комесаром Драгом Букићем, Десета крајишка ударна, са командантом Марком Срдићем и политичким комесаром Владом Малбашићем, Двадесет прва српска ударна, са командантом Јубомиром Јајчанином Белим и политичким комесаром Јовом Роганом и Артиљеријска бригада, са командантом Васом Бошковићем.

Штаб Првог пролетерског корпуса, са командантом Пеком Дапчевићем, политичким комесаром Мијалком Тодоровићем и начелником штаба Савом Дрљевићем, у циљу што непосреднијег руковођења офанзивним ударом на непријатеља, дошао је скоро на саму линију фронта, на командно место у Старој Бингули. За наступање од Илока, узводно, десном обалом Дунава, припремљене су Двадесет трећа и Педесет друга дивизија Црвене армије. У таквом, у целини сагледаном, борбеном распореду Првог пролетерског корпуса нашао се и Прва коњичка бригада да покаже шта уме у борбама ширих размера и у ударима на жилавог противника.

У Лаћарку и околини сасвим се разданило и боље видело. Очи коњаника чешће су гледале према Мартинцима и Кузми-

ну, заравни испред њих, начичканој бодљикавом жицом, минским пољима и осталим препрекама. Са приличне удаљености све се, разумљиво, није могло приметити, али се знало за то из разговора бораца са командирима ескадрона и водова у току припрема за напад. Коњаници су веровали да ће непријатељске препреке чак и тврди бетонски бункери, одлетети у парампарчад кад их ошину стотине артиљеријских и минобацачких граната и ракете гардијских ракетних минобацача црвеноармејаца. Једна артиљеријска група налазила се нешто северније од Лаћарка, на отвореној пољани, на десном боку Прве коњичке, са израчунатим елементима за гађање и уништавање најтврђих непријатељских отпорних тачака. Гардијски ракетни минобацачи, причвршћени на возилима, били су нешто позади и њихове нишанције су бирале мете. Коњаници су били под пуном ратном спремом и очигледно нестрпљиво ишчекивали. Коње су склонили у какве-такве заклоне, обично иза источних страна сеоских кућа, у штале и настрешнице. Упозорени су од командира и политичких комесара да воде рачуна и обуздавају узнемирене коње када затутње артиљеријска орућа и застрашујуће рикну гардијски ракетни минобацачи црвеноармејаца. Ишчекивање је допустило да штабови дивизиона још једном размотре и провере којим ће се редом, у складу са примљеном заповешћу, наступати и непријатељу задавати ударци. Први дивизион имао је улогу бригадне претходнице у наступању преко Кукујеваца, Бачинаца и даље. Њему је придодато нешто бораца из бригадне интендантуре да брину о прикупљању ратног плена и хране. Дивизион је имао обавезу да се осигура истуреним ојачаним патролама. Утаначено је одржавање везе између Штаба бригаде и оба дивизиона. Било је предвиђено да Други дивизион, са Штабом бригаде, наступа 2 до 4 километра иза Првог дивизиона. Истим правцем морала се кретати дивизијска и бригадна комора. Мислило се, такође, на збрињавање рањеника па је предвиђено да се упућују у прихватилиште у Кузмину.

ВИШЕЧАСОВНЕ ТЕШКЕ БОРБЕ И ГОЊЕЊЕ

У предвиђено време, 3. децембра, почела је права артиљеријска канонада и стотине граната сручило се на предњи крај и центар Црвене линије непријатељске одбране. Понегде су погођена минска поља и експлозије су се изузетно умножава-

ле. Најжешћи артиљеријски тутањ громињао је на правцима напада јединица Прве пролетерске и Једанаесте крајишке ударне дивизије. Нешто мању артиљеријску подршку имале су јединице Двадесет прве српске ударне дивизије и другог излаза нису имале него да ручним бомбама и јуришима крче пролазе у непријатељски изузетно брањени борбени распоред. Напетих нерава коњаници су послушавали и посматрали шта се дешава. Узнемирани коњи, ћулећи уши, унезверено гледајући, лагано су се навикавали на блиски артиљеријски тутањ и покоравали наређењима јахача. Искуснији коњаници, међу којима Душан Пајевић, Душан Масликоса, Бранко Дражић, Иван Ношић, чували су коцке шећера у џеповима блуза и нудили коњима да их смире.

Минуло је подне. Паљба на линији фронта не јењава. Нес-трпљиви коњаници припиткују воднике и десетаре да ли знају кад ће се већ кренути у тутањ битке. И добијају једино могућ одговор: да се поштује наређење и да се чека. Никома није на памети да не поштује наређење, али радозналост се не може увек суздржати. Командири ескадрона проценише да је време ручку, затражише да се коњи најпре нахране, потом коњаници сувим оброком, примљеним још синоћ, кад се рачунало да ће непријатељска линија одбране бити прегажена у првом налету и предузето гоњење. Сада је јасно да то не иде лако и без доста проливане крви. То потврђују носила на раменима бораца, умазаних блатом и преморених, из Тридесет прве српске бригаде, која пристижу у Лаћерак и скрећу према кући у којој је прихватилиште рањеника. Доносе и мртве. Призор је непријатан и тужан. Дешава се, истина, пред очима групе коњаника из заштитнице Штаба бригаде, смештеног у суседству превијалишта, али то није гаранција да се неће прочути у ескадронима и водовима. Командант и политички комесар бригаде изашли су из штапске просторије, замишљени посматрају младог лекара, референта санитета и болничарку како својски указују помоћ рањеницима и како их припремају за транспорт у болницу. Мучан утисак остављају укочена тела погинулих поређана у сеоском дворишту, чија су модра лица делимично прекривале капе и прозирни комади платна. Командант Стојадиновић приметио је водника рањеног у руку, на изглед мирног, пришао му и упитао шта се дешава на линији немачке одбране. Водник није скривао да су минска поља и жичане препреке однели више жртава, да су тешко савладиви под ураганском ватром из оближњих немачких ровова и бункера.

Забринути командант одлази у Штаб дивизије да дозна нешто више о укупној ситуацији на целој Црвеној линији непријатељске одбране, да ли је негде покидана и какви су изгледи да се то учини. Начелник штаба му је објаснио да се жестока борба води свуда, да успеха имају јединице на десном крилу борбеног распореда Првог пролетерског корпуса, код Ердевица, Радошког брда и у недрима Фрушке горе. Почетне успехе пролетера Немци настоје да сузбију енергичним противнападима и понегде успевају. Начелник штаба је објаснио да је најтеже јединицама Двадесет прве српске дивизије из простог разлога што немају сопствену артиљеријску бригаду, а тиме и солиднију артиљеријску подршку. Стојадиновић је то знао и раније из разговора када су вршене припреме за напад, усклађивано садејство Прве коњичке са осталим бригадама Дивизије и одабирани правци наступања. Наишли су командант дивизије Милоје Милојевић и политички комесар Младен Марин и команданта бригаде Стојадиновића уверили да ће Прва коњичка бригада ускоро галопирати за разбијеним и запаниченим непријатељем.

Ближила се ноћ и ништа битније није се променило. Коњаници су заноћили на полазним положајима и чешће се будили кад земља уздрхти од експлозија граната. Ујутру су појачани напади. Јединице Прве пролетерске и Једанаесте крајишке ударне дивизије, уз садејство са дивизијом црвеноармејаца у рејону Илока, начеле су непријатељску одбрану на више места и почели је ломити. Немци су се ужурбано повлачили, а понегде и безглаво бежали да што пре стигну на сопствену наредну линију одбране - Нибелуншку - чак удвојену, почевши од Опатовца на Дунаву, преко Ловаса, Товарника, Илинаца до Батроваца на Босуту. Освајањем левог крила непријатељске одбране, наступањем према Шиду и даље, пролетерске и ударне бригаде запретиле су да ће прекинути одступницу непријатељским јединицама на десном крилу њихове одбране, заправо на одсеку фронта од Саве, преко Мартинаца, Кузмина и нешто северније, који су непрекидно, скоро два дана, нападале јединице Двадесет прве српске ударне дивизије. Са тог дела одбране Немци се нису могли повлачити у правој линији, кроз Босутске шуме, због надошлих подземних вода и праве каљуге. Били су принуђени да узмичу северозападно, углавном друмом и расквашеним али проходним пречицама. Тих дана, наиме, небо се отворило, киша је престано сипала и равничарско земљиште претварала у теш-

ко проходан глиб који је сметао и гониоцима и успоравао њихове покрете.

У поподневним часовима, 4. децембра, бригаде Двдесет прве српске дивизије преузеле су иницијативу, кренуле у гоњење и дубину непријатељске одбране. Уследило је наређење да дивизиони и ескадрони Прве коњичке, према распореду прецизираном ранијом заповешћу, крену у борбене окршаје и гоњење. Први дивизион кренуо је касом, испитаним стазама, да заобиђе мине изненађења, да што пре сустигне и прстигне јединице Четврте и Пете српске ударне бригаде и предњачи у гоњењу. За њим су журили Други дивизион, Штаб бригаде и остали. Иза Кузмина Прва коњичка је избила испред осталих бригада и нашла се непријатељу за петама. Штаб бригаде је знао да разбијени и запаничени противник није безопасан и штабовима дивизиона препоручио је да се опрезно, уз ригорозније обезбеђење чела и бокова, наступа и мимо макадамског друма, кроз раскалања поља и необране кукурузе. Основни је циљ био да се прва етапа гоњења заврши без губитака и стигне у Кукујевце. Подељени у борбене групе, чинећи неку врсту згуснутог стрељачког строја, коњаници су наступали, поред главнине која је ишла друмом, споредним путевцима, не страхујући од нагазних и мина изненађења, знајући да их Немци нису постављали иза своје одбране. Мало су се прибојавали заседа и аутоматско оружје држали на готовс. Лева побочница удаљила се од главнине, које терала између стабљика необраног кукуруза и вребала. Коњаници су претраживали терен у жељи да открију и заробе неког заосталог и скривеног немачког војника. Жеља Штаба дивизиона је била да се улови такозвани живи језик, да се дозна какво је стање у јединицама које се просто утркују у повлачењу. У кукурузним пољима и оближњим шумама није ништа откривено. Чак се нису чули ни удаљени пуцњи. Неизвесност је сметала коњаницима, па су подстицали коње да прећу у кас, да копитама одбацују скраме блата и напоредо грабе. Побочница је заобишла храстову шуму, опет зашла у необране кукурузе и приметила село у даљини. Њен поредак одједном је пореметио резак пушкомитраљески рафал из дубине кукурузног поља. Немачкој заседи узвраћено је ватром из аутомата, да би галопом измакли напред, зашли за живу ограду и мирније продужили. Командир вода је проценио да је то тренутно најприхватљивије да би се избегла пушкомитраљеска ватра на коју су коњи и јахачи изузетно осетљиви. За то време, коњ Лиско, са јаха-

чем Рајком Панићем, који је каскао на зачељу побочнице, нагло је посврнуо и пао. Рајко је исклизнуо из седла, поребарце се опрућио у мању каљугу, осетио потмули бол у рамену и грудима, унезверен погледао наоколо и према згрченом коњу. Из Лискових груди и врата шикљала је крв, у млазевима се сливала под стомак и сахнула у расквашеној земљи. Коњ је неприродно искренуо главу и ропћући издисао. Рајко је покушао да му помогне, да му заустави крволиптање и усправи главу. Однекуд је резнуо рафал пушкомитраљеза, зрно цијукнуло сасвим ниско и пресекло неколико кукурузних стабљика поред коња на издисају. Рајко је схватио да се немачки војници нису удаљили, дограбио аутомат, залагао иза окрвављеног и смиреног Лиска, киван нанишанио и потегао обарач. Немци су узвратили пушкомитраљеском и пушчаном ватром и по томе се могло закључити да их нема много, да су, можда, заштитница некој јединици која се већ иовукла. Обазривост је била Рајкова врлина и добро је напрегао вид према обрису неба да открије нападаче и опет нанишани. Убрзо је приметио неколико шлемова како узмичу према рубу шуме и нестају у њеној сенци. Испратио их је кратким рафалом и пригнуо се убијеном Лиску. Није суздржао сузе и пригушене јецаје. Тужан се присетио како је добио Лиска, пре три месеца, кад је пошао у Прву коњичку. Било је то у Словцу, недалеко од Ваљева. Лиска му је дао Мирко Јовановић, политички комесар Прве пролетерске бригаде, који се залагао да сви пролетери, одабрани за коњанике, добију најбоље јахаће коње. Рајко се чак снебивао да преузме комесаровог коња, да то нема смисла и зарадио мали прекор. Лиско је био међу најлепшим и најпаметнијим коњима у Бригади. Толико се прилагодио своме господару да му је умео наслонити главу на раме и дуго се умиљавати. Обузет уздасима туге Рајко је скинуо седло с Лискових лећа, тренутак стајао мирно да му ода последњу почасти и пошао између реда кукурузовине да изађе на друм. Кретао се опрезно и пазио да га нешто не изненади. Кожно седло је вешто запртио и није му могло засметати приликом употребе оружја. На раскалааном друму наишао је на колону бораца Пете српске бригаде и са седлом на леђима привукао њихову пажњу. Мало је успорио, видећи да је друм безбедан, да се борци удаље и предвече стигао у Кукујевце. Свратио је у једну кућу да се распита да ли би могао позајмити или добити неког јахаћег коња, уз уредну признаницу да ће касније бити враћен или плаћен. Имао је среће и наишао на добро-

душног домаћина, човека у поодмаклим годинама, пуног разумевања за своју, како је рекао, ослободилачку војску. Премореном коњанику домаћин је понудио да попије мало вина и презалогоји. Рајку се журило да сустигне своју јединицу за коју је поуздано знао да је отишла према Гибарцу и Адашевцима и коња је желео што пре појახати. Седлајући алатастог трогоца, Рајко је слушао домаћиново објашњење како је дивног коња сакрио и сачувао да га Немци не отму и одведу. Била је права вештина кукурузовином преградити шталу и сакрити коња, то се чак граничило са ризиком да домаћин плати главом за неистину и обмањивање пљачкаша. На полска Рајко је испунио признаницу, пружио је домаћину, захвалио му се на разумевању и предусретљивости. Коња је потерао галопом и јединицу сустигао на коначишту у Гибарцу.

Увођење Прве коњичке бригаде у гоњење непријатеља и мање успутне окршаје, под непосредном командом њеног штаба, извршено је зналачки и опрезно. Предвиђено дневно наступање завршено је без људских жртава и дивизиони су били спремни да продуже кроз тешко проходни и поплављени терен Босутских шума и насеља, чак до Гуње, на левој обали Саве, да затворе прилазе Брчком. При томе је било, поред изузетног расположења коњаника, и извесног одступања од марш-руте гоњења, најпре због изразито неповољних временских прилика и тешко савладивих водених препрека.

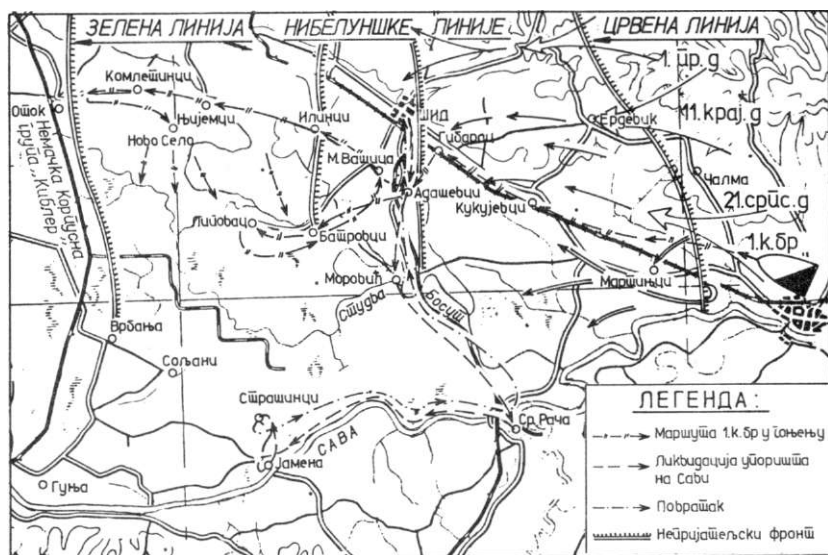
О успесима у разарању Црвене линије непријатељске одбране, о дводневним тешким борбама у којима је учествовала и Прва коњичка бригада, командант корпуса Пеко Дапчевић је послао депешу врховном команданту Јосипу Брозу Титу и Врховном штабу НОВ и ПОЈ. У њој се, између осталог, каже: »После два дана тешких и упорних борби, савлађујући густа минска поља и дубоки систем пољских утврђења, наше јединице су пробиле непријатељску линију у Срему, на сектору Визић-Мартинци и заузеле следећа насеља: Визић, Љубу, Сот, Ердвик, Мартинце, Кузмин, Кукујевце, Бачинце, Привину главу, Беркасово, Гибарац, Босут, Вишњићево, Моровић и Адашевце. Непријатељ је претрпео следеће губитке: 1.130 мртвих и 46 заробљених. Заплењено: 1 тенк, 6 топова, 23 бацача, 76 пушкомитраљеза, 600 пушака, и 1 аутомобил, 35 коњских кола и већа количина пушчане, бацачке и топовске муници-

¹⁰⁾ У рововима Сремског фронта, страна 95

ГОЊЕЊЕ И НАПАДИ

Ноћу, 5. и 6. децембра, Штаб бригаде и штабови дивизиона размотрили су иређени пут, начин наступања и гоњења противника и из свега извукли одговарајуће поуке, темељно се припремивши за наредно гоњење и борбе. Уједно су сагледали и покрети бригада Двадесет прве српске дивизије. Друга пролетерска приближавала се Илинцима, Четврта и Пета српска ослободиле су Адашевце и намеравале даље. Јужно од реке Босута наступала је Тридесет прва српска ударна бригада, заузела Вишњићево и стремилa преко поплављеног терена да угрози непријатељска упоришта, Страшинце и Јамену. Штаб Прве коњичке располагао је подацима да се Немци и њихови помагачи налазе у Малој Вашици и спремају за жешћи отпор. Њих је требало изненадити и савладати. Мала Вашица се налазила у међупростору јужног дела двеју нибелуншких линија немачке одбране и није јој се могло неопажено и лако прићи. Дивизиони коњаника маршевали су по изузетном невремену и покисли су до коже. На челу издуженог маршевог строја налазио се Штаб бригаде, а нешто напред побочне патроле. На километар испред упоришта дивизиони су заустављени. Очи команданата, политичких комесара, командира и многих бораца биле су окренуте према селу утонулом у влагу и сумаглицу. Старешине су чешће приносиле двогледе очима и ништа нису примећивале. Политички комесар Шуман је посумњао да су се Немци примирили на рубу Мале Вашице и да ће приредити изненађење. О таквој могућности одмах се разговарало и донета је одлука да се никако не иде у фронтални напад, на непријатељске пушкомитраљезе. Прибегло се варци и одвлачењу пажње Немаца од руба села. Ојачани вод коњаника, са командиром Момчилом Скакићем и делегатом вода Јозом Раком, добио је задатак да галопом избије на бочну страну села, да се домогне ушорених кућа, користи их за заклоне и отвори ватру на непријатеља. Коњаници су одмах затутњали кроз пљусак, за тили час извршили обухват дела села, поскакали из седала, коње заклонили иза првих кућа и пешке, прескачући из дворишта у двориште, кренули у напад. Немци, очигледно, нису очекивали удар с те стране и није их било у јужном и југозападном делу села. Њих већина, наиме, чак једна ојачана чета, примирени су чекали у заседи, на источној страни села, очекујући фронтални налет коњаника, заправо оно што је њима највише одговарало да ис-

користе умешно постављене пушкомитраљезе и митраљезе. Коњаници су наишли на делове немачке јединице у селу и отворили ватру. Неколико Немаца је покошено прецизном ватром из аутоматског оружја, а остали су запаничени узмакли. Чувши паљбу у селу, немачки војници у заседи на источној страни схватили су да их коњаници опкољавају и безобзирно су узмакли да се домогну Илинаца. У том часу два ескадрона коњаника извели су фронтални напад и улетела у Малу Вашицу. У обрачуна је убијено 8 и заробљена 3 немачка војника. Коњаници нису имали губитака и распоредили су се у сеоске куће да просуше сасвим смочену одећу и сачекају наређење за покрет према Босуту.



Наступање Прве коњичке бригаде 6. и 7. децембра 1944. године од Лаћарка до Липовца, Комлебинаца и обале Саве

Пљусак и даље није престајао. Извиђачке патроле донеле су неповољне вести - да су Босутске и Спачванске шуме право језеро и непроходне за коње и коњанике. А Прва коњичка бригада је имала јасан задатак, прецизиран заповешћу још 3. децембра, да продужи из Мале Вашице у Батровце и Липовац, затим кроз Босутске шуме у Врбању, Дреновце и Гуњу, да затвори прелаз преко Саве код Брчког док не пристигну, узводно левом обалом реке, јединице Тридесет прве српске ударне

бригаде и преузму достигнуте положаје. Кад се то оствари, Прва коњичка требало је да се смести у Посавске Подгајце, да успостави чврсту везу са Четвртом српском, на десном крилу и Тридесет првом српском ударном бригадом, на левом крилу свог борбеног распореда и обезбеди патролирање дуж леве обале Саве. Штаб бригаде обавестио је Штаб Двадесет прве српске дивизије и Штаб Првог пролетерског корпуса о временским неприликама, поплављеном подручју Босутских шума и немогућности да се замишљено оствари. Потешкоће су уважене, чак уз наглашавање претпостављених штабова да су задовољни дотадашњим дејством Прве коњичке, задатак је преиначен тако да један дивизион продужи до поплављеног терена, а један промени правац наступања и крене према Илинцима, селу Нијемцима и Комлетинцима.

Ујутру је Други дивизион, с командантом Бошком Каралићем и политичким комесаром Милорадом Дракулићем, кренуо из Мале Вашице према Илинцима и даље. Први дивизион, с командантом Стевом Боротом и политичким комесаром Гојком Родићем, опрезно је пошао према окуци реке Босута, Батровцима и Липовцу. Коњи су до колена пропадали у водом натопљену земљу и тешко се маршевало. Побочне патроле, приморане да иду преко њива и мимо каквих-таквих путева, једва су се извукле из живог блата.

На прилазу Босуту претходница је приметила да се усташе укрцавају на скелу и измичу преко реке. Дивизион се развио у поредак за напад и отворио убитачну ватру. Усташе су пружале жилав отпор и нису се намеравале предати. Коњаници су маневрисали, слушали команде својих командира и вешто избегавали смртоносне хице. Распоређени на обали Босута, залегли у добре природне заклоне, усташе су увиделе да су мали изгледи да се скела врати са друге обале, покупи их и превезе, па су одлучили да скачу у хладне таласе и пливањем се спасавају. Коњаници су открили шта се дешава и жешће нападали. У прикрадању усташама истакли су се Перо Танкосић, Иван Бошић, Стево Цвркаљ, Душан Ивановић, Стево Медић, Владо Дамјановић, Драгољуб Јовичић и други. Нанели су им озбиљне губитке. Више усташа је погођено док су пливали у скоро залеђеној води, а неки су остали без снаге и заувек потонули на муљевито дно реке. На обали коњаници су сустигли и ухватили 5 усташких зликоваца и одмах их спровели у Штаб дивизиона. Од заробљеника се дознало да четири сатније усташа и мања одељења Немаца штите рејон Батроваца и Липовца. Команданту дивизиона се учинило

да је то превише, да заробљеници намерно претерују и претегну је затражио да кажу истину. Један од њих је прословио да је истина, према ономе што је чуо у разговору између претпостављених. Било је предвиђено да се распореде у Батровцима и Липовцу, али није био сигуран да је све баш и остварено. О изјавама заробљеника обавештен је Штаб бригаде, те је настала извесна дилема да ли дивизион коњаника треба да продужи напред и нападне далеко бројнијег противника. С обзиром на распложење коњаника да наступају без застоја, Штаб дивизиона је био спреман да понешто ризикује и Штабу бригаде је поручио да ће напасти непријатеља у Батровцима. Ескадрони су тако распоређени да угрозе североисточну страну села и прилазе набујалом Босуту. На тај начин је покушавано да се усташама прекине одступница са леве на десну обалу реке и узмицање њима знаним стазама и путелицима. Превожење коњаника преко Босута није било једноставно и лако. Они су се, истина, домогли скела коју су усташе раније користиле, али тиме није све било решено. Скела није била подесна, поред мале носивости, за превожење коња, поготово ако се узнемире, лако се могла нагнути и потонути. То је приметио, док се чекало на превожење, командир вода Милан Скенцић и борца Илију запитао да ли уме да плива. Илија се мало изненадио неочекиваном питању и признао да је непливач. Водник се осмехнуо и узвратио:

- Благо теби, друже мој, одмах ћеш потонути и живот завршити... А ја?... Измучићу се пливајући у скоро залеђеном Босуту и на крају нападнени отићи на његово дно.

Илија је тек сада схватио водникову шалу и прорекао да се нико неће удавити. Успорено прелажење реке одуговлачило је прикупљање ескадрона на предвиђеним полазним положајима североисточно и источно од Батроваца. Усташе су правовремено откриле шта им се припрема, али нису дознале бројно стање и стварну ватрену моћ коњичких јединица на домаку њиховог добро утврђеног упоришта. Неизвесност их је терала да се истовремено припреме за одолевање нападу и повлачење.

Први дивизион, под умешном командом Стеве Бороте и Гојка Родића, смело је кренуо у напад и упао у непријатељско упориште. Усташе је највише изненадила прецизна ватра аутоматског оружја и нису јој одолели. У паници су почели одступати из села. Више њих бацило је оружје и одевени су скакали у надошли Босут да покушају препливати на другу обалу и умаћи према Отоку. Коњаници су их узимали на нишане и Мало их је успело да пређе преко реке и побегне у оближња

упоришта. Они су пренели застрашујући глас о незадрживом наступању Прве коњичке бригаде, чије су бројно стање, у великом страху, тросруко увећали. У Батровцима је заробљено неколико усташа и заплењено нешто оружја и муниције.

Већина усташа окренула је према Липовцу и коњаници су предузеле гоњење. То је чињено опрезно, да се случајно не налети на усташку заседу, нагазне мине и претрпе губици. Командири ескадрона и водова водили су рачуна да се терен испитује и не скреће са усташких трагова. О стању у непријатељском упоришту Липовцу није се располагало поузданим подацима. Од заробљеника се, истина, дознало за неколико отпорних ватрених тачака и зграда преуређених за нешто дужу одбрану. Сазнало се бројно стање сталне посаде, али се оно прилично увећало доласком усташких јединица које су одступале испред јединица Прве коњичке бригаде. Штаб дивизиона је добро проценио да коњаници, ако су усташе и бројније, имају приличну предност и да се могу упустити у борбу у насељеном месту. На прилазима Липовцу ескадрони и водови упознати су са правцима наступања и садејства. У борбени строј дошли су командант и политички комесар дивизиона, што је борце толико ободрило да су једва чекали да улете у село и тамане усташке кољаче. Коњаници су наступали обазриво и вребали. Њих неколико је измакло напред и доживело изненађење. Угледали су импровизовани славолук и на њему великим црвеним словима исписану добродошлицу: »Живела непобедива Титова и Црвена армија«. Коњаници су се прибојавали да то није нека замка и командира ескадрона обавестили шта су видели. Незвесност је отклоњена када су двојица мештана дошли у сусрет коњаницима и објаснили да су усташе побегле некуда према Врбањи. На питање откуд славолук и напис за тако кратко време, они су одговорили да је већина житеља села за народноослободилачки покрет и да су тајно, под носом усташа, исписали парољу и припремили славолук. Без обзира на најновија сазнања, коњаници су опрезно ујездиле у село и тек тада се уверили колико су се мештани обрадовали слободи и ослободиоцима. На сеоском тргу окупило се доста света и заорила се песма. Коњаници су заустављани и просто приморавани да сјашу с коња и учествују у народном весељу. Нуђена им је храна и пиће. Штаб дивизиона није заборављао на опрезност и да се разјарене усташе могу вратити и осветити за претрпљено и изгубљено. Стога је наредио да један ескадрон продужи километар-два западно од Липовца да онемогући повратак и препад усташа. Неким коњаницима није било потаман што се морају растати

са расположеним мештанима, али то нису гласно испољили и повиновали су се наређењу командира. Испраћени су повицима дивљења и жељом да се брзо врате и учествују у весељу. На блатњавој заравни заиграно је козарачко коло. Коловоћа Иво Еошић најпре је запевао свима драгу песму: »Друже Тито ми ти се кунемо, да са твога пута не скренемо«, што су остали прихватили. Громогласно милозвучје разлегало се изван села, чак до ескадрона упућеног да штити правац према Врбањи и Отоку. Снагом и расположењем младих коло се увијало и витлало. Коловоћа је изређао скоро све њему знане партизанске песме и смишљао нове о коњаницима, њиховом походу у тешке окршаје и јунаштву. У памћењу мештана и коњаника дуго је остала и ова коловоћина попевка: »Преко Срема вије се колона од коњичких младих ескадрона«. У изузетном расположењу омладинке су доносиле везене пешкире и кошуље и даривале младе коњанике. Коловоћа Иво добио је чак пет везених пешкира и није се могао начудити издашности девојака. Дарове су добили и чланови Штаба дивизиона и борци ескадрона који су штитили село.

Време је брзо отицало, сусрету с народом и весељу ближио се крај. Коњаници су морали, у складу са наређењем Штаба бригаде, напустити Липовац и запутити се назад, преко Батроваца, Босуца, Мале Вашице, Илинаца, донекле околистим путем, у Комлетинце, у близину Зелене линије немачке одбране код Отока, коју су жестоко нападале јединице Двадесет прве српске ударне дивизије и нису је могле освојити. Заузимањем Црвене и двојне Нибелуншке линије и избјањем на Зелену линију непријатељске одбране - која се пружала од обале Саве код Брчког преко Отока, Привлаке, Оролика, Берака, Чаковаца до Сотина на десној обали Дунава - Први пролетерски корпус постигао је изузетне борбене резултате, запретио продором у Винковце, Жупању, Вуковар и дубље у Славонију да се споји са јединицама Шестог славонског ударног корпуса да сасвим пресеку одступницу јединицама немачке Групе армије »Е«, које су придолазиле из источне и североисточне Босне, користиле железничку и друмску комуникацију од Брчког према Винковцима и даље. Из свега се дало наслутити да ће Немци бранити, до последњег даха, Зелену линију, штитити виталне комуникације од Брчког према Винковцима, да ће се ту задржати и спречавати наступање јединица Првог пролетерског корпуса. То су потврђивале жестоке борбе, у време пристизања Прве коњичке бригаде у Комлетинце, вођене скоро дуж целе Зелене линије, на прилазима Отоку, Врбањи, Привлаци, Оролику, Бераку, Чаковцима, Том-

појевцима, Миклушевцима и Сотину. Поменута места била су изузетно добро утврђена, прилагођена дужој кружној одбрани и предузимању противнапада. Командант немачке Групе армије »Е«, генералпотпуковник Александар Лер, прибојавао се најгорег и упозорио је, 7. децембра 1944. године, команданта немачке Корпусне групе »Киблер« да би њено повлачење са Зелене линије погоршало стање на простору између Саве и Драве, да би за немачке јединице било погубно да изгубе железничку пругу и друм од Брчког до Винковаца. Стога је Корпусној групи »Киблер« наређено да најоштрије сузбије сваку малодушност официра и војника у припремању и предузимању противнапада и одбијању напада. Борбе на тој линији попримиће, у жестини, неочекивано за јединице и Штаб Првог пролетерског корпуса, нарочито у децембру, и понекад ће имати непредвидљиве и неочекиване обрте. У њима ће, поред осталих, учествовати Прва коњичка бригада и показати шта уме.

ТОПОВСКЕ ГРАНАТЕ И НАОРУЖАЊЕ САБЉАМА

На путу за Комлетинце, Први дивизион је стигао у Доње Ново Село и застao да предахне. Један мештанин, очигледно патриотски расположен, обавестио је команданта дивизиона да у селу има прикривених усташа и предложио да се похватају. Одмах је одлучено да се изврши претрес, завири у више сеоских кућа и споредних зграда. Коњаници су добро припремљени за деликатан задатак и поучени да случајно не повредe лојалне мештане. Претраживало се организовано и брзо, под непосредним надзором командира ескадрона и водова, политичких комесара ескадрона и делегата водова. Док се то чинило, са невелике удаљености, од упоришта Отока и Привлаке, чула се жестока пуцњава која је потврђивала да бригаде Двадесет прве српске и Пете крајишке ударне дивизије воде жестоке борбе на Зеленој линији немачке одбране у намери да је освоје и отворе пролаз према Винковцима. Тамо су штектали пушкомитраљези, грувале ручне бомбе, минобацачке и артиљеријске гранате. Мештани су мирно сачекивали коњанике и показивали да у њиховим кућама и стајама нема сакривених усташа и Немаца. Није било разлога да им се не верује. Међутим, у штали једног мештанина, у сену, пронађена су двојица усташа који су тако брзо и вешто савладани да нису стигли да употребе напуњено оружје. Заплењена су њихове два добра јахаћа коња.

Дивизион је продужио, после успешног претреса, у Комлетинце и Бригада се нашла на окупу. Борци су се сместили

у сеоске куће, већину коња склонили у штале, а неки су остали, због стешњеног шталског простора, под ведрим небом. У то време Комлетинци су били крцати војним јединицама које су одлазиле на линију фронта, а неке су се, изморене и проређене, враћале у позадину да се мало опораве и опет крену у жестоке окршаје. Штаб Прве коњичке држао је дивизионе у приправности да би могао да их уведе у борбу и гоњење кад се освоји упориште Оток и створи брења за наступање у дубину непријатељског борбеног распореда. Очекивања су била једно, а сурова стварност нешто друго. Изузетно брањени Оток и део Зелене немачке линије одбране у том рејону нису се могли савладати и поред упорних узастопних напада и осетних губитака на обе стране.

У време борбене приправности Прве коњичке и ишчекивања у Комлетинцима, Немци су појачавали сопствену Зелену линију одбране, у борбу уводили јединице које су пристизале из долине Дрине и североисточне Босне. На тај начин ојачана је главнина одбране, 118. немачка дивизија, под чијом су командом, 11. децембра, били знатни делови 1. немачке брдске, 11. немачке ваздухопловне, 117. немачке ловачке и 264. немачке пешадијске дивизије. С њима су садејствовали знатни делови 5. немачког СС и 9. немачког брдског армијског корпуса, затим усташке, домобранске и полицијске снаге у захвату оперативног подручја 118. немачке дивизије. Подршку непријатељским јединицама на Зеленој линији пружало је преко 160 артиљеријских оруђа разних калибара, више тенкова и самоходних оклопних возила. Немачки одбрамбени положаји били су уређени према најсавременијим фортификацијским мерилима и толико отпорни да одоле и најжешћој артиљеријској и минобацачкој ватри. Њих је посело око 40.000 војника, добро увежбаних, искусних у рововском ратовању, спремних да се бране до последњег даха. У циљу рационалније употребе расположивих снага извршене су промене у командовању код немачких јединица на Сремском фронту у подне 12. децембра. Расформирана је Корпусна група »Киблер«, а њене јединице стављене су под команду Штаба 34. немачког корпуса. Команду над поменутиим армијским корпусом, чије су јединице, поред одбране на Сремском фронту, држале положаје и водиле борбе на фронтима у долинама Арине и Драве, преузео је генерал авијације Хелмут Фелми. Штаб корпуса сместио се близу Зелене линије одбране, у Нуштару код Вуковара, да што непосредније руководи операцијама и одбраном потчињених јединица.

Јединице Првог пролетерског корпуса НОВ и ПОЈ и јединице Шездесет осмог корпуса Црвене армије, без обзира на тренутни застој испред Зелене линије немачке одбране, нису одустајале од намере да појачају нападе и покушају сломити одбрану противника. У том смислу вршена су прегруписавања јединица и промене положаја. Једино Двадесет прва српска ударна дивизија, којој је придодата Прва коњичка бригада, није померана са дела фронта код Отока и Врбање. Она је тренутно непријатеља жестоко нападала, крварила и није постижала жељене резултате. Тако ће наставити скоро целог децембра и битнијих промена у нападима и одбијању противнапада неће бити.

У очекивању да се укључи, према нахођењу Штаба дивизије, у борбене окршаје, Прва коњичка бригада није била поштеђена бесомучног артиљеријског бомбардовања. Немци су очигледно проценили, а према неким сведочењима имали скривеног обавештајца и радио-станицу у Комлетинцима и свакодневно добијали драгоцену обавештења, да се у поменутом селу налазе бројне јединице Двадесет прве српске дивизије, па их нису остављали на миру. Њихова артиљерија чешће се оглашавала, гранате су проналазиле кровове сеоских кућа, дворишта, баште и помоћне зграде, експлозијама их преоравале и рушиле. Угрожавале су просторије у којима су лежали рањеници, припремани за транспорт у дубљу позадину. Артиљеријске канонаде у попоноћним часовима највише су сметале, коњанике будиле из најслаћег сна и исцрпљивале. Блиске експлозије су плашиле коње, поготово кад се рушио кров неке штале, и многи су покушавали да се отргну и побегну. У таквим приликама коњаници се нису освртали на смртносне звиждуке гелера, прискакали су коњима да их смире и задрже у стајама. Најтеже је било трећег дана боравка у Комлетинцима. Дејство немачке артиљерије сасредило се на део села у коме су се разместили дивизиони и ескадрони Прве коњичке. Гранате су погађале штале у којима су коњи застрашујуће њиштали. Три коња смртно су погођена прегрштима гелера, а два озбиљно рањена. Коњаници су сиктали од беса што непријатељу не могу узвратити и незадовољни припиткивали су командире и политичке комесаре кад ће се кренути у напад. Штаб бригаде је проценио да је бесмислено бити на удару непријатељске артиљерије, чак се прибојавао губитака у људству и предложио је Штабу дивизије да се Бригада удаљи са угроженог простора. Захтев је одмах разматран, јединицама Прве коњичке дозвољено је да оду у Доње Ново Село и приступе војној и политичкој обци бораца и старешина.

У новом биваку било је далеко мирније и сношљивије. На близину фронта и тешке борбе, истина, свакодневно су подсећали одједи нешто удаљенијих окршаја, али то није сметало извођењу обуке. У ескадронима су проучавана правила стражарске службе, увежбавано је теренско јахање коња, у том циљу маршевало се према лакту реке Босута, селу Нијемцима и натраг. Неколико часова је посвећено пешадијској обуци коњаника и чишћењу оружја. Командант дивизиона, Каралић, затражио је да ветеринар Слободан Велимировић објасни борцима како треба чувати, неговати и волети коње. Ветеринару се то допало, одмах је зарећао по ескадронима и водовима, започињао тиме, на изненађење заинтересованих бораца, да коњаник није коњаник ако не чува и упропасти коња. Говорио је да је коњ богомдан да коњанику омогући успешно извршавање нарочитих задатака. Коњаници су то добро знали, у пракси доживели, али им није сметало ветеринарово јасно упозорење. Саветовао их је да коња треба неговати и пазити као себе самог, да му се мора прилазити лепим речима и тепањем, помињањем његовог имена и тапшањем. Истовремено му треба понудити парче хлеба уштећено од сопственог obroка, помиловати му образе и врат док се храни. Ветеринар је истакао да се тако придобија поверење коња и да његова оданост постаје трајна. Његове поуке засметале су борцима који су, иначе, својски бринули о својим коњима, али су некима добро дошле да се замисле и промене понашање. Каралић је, иначе, приметио да поједини коњаници недовољно брину о коњима и проценио да су кориснији стручни савети ветеринара него дисциплинске мере. И није се преварио. Ветеринар је говорио и о чистоћи коња, да је то понекад значајније од исхране, да се тако спречава појава зверињца и осталих болести које су последица недовољног и нередовног чишћења и тимањења. Пажњу коњаника највише је привукло ветеринарово објашњење зашто се неки коњ толико наљути да уједа и удара копитом.

- Због неких од вас, другови - није он колишио. - Понеко је сигурно нељубазан и пргав када прилази коњу. Неко му приће грубо, удари га и тако изазове да узвраћа мило за драго. Дешава се и то да се коњ не нахрани и не напоји на време. Приметио сам да неки јахачи мамузом толико боду коње да је нормално да се они узјогуне и уједају. С коњима се, другови, не може и не сме рђаво поступати - завршио је ветеринар и сви су то добро упамтили.

Међу коњаницима се пронео глас да ће се ускоро наоружати сабљама и тако постати опаснији за непријатеља. За сабљама су, наиме, сви жудели и очигледно су желели да их што пре припашу. На коњској опреми, на левој задњој страни седла, било је места за причвршћивање сабаља. А њих није било лако пронаћи. За време боравка Бригаде у Београду улагани су напори и трагано је за сабљама, али их је мало пронађено, углавном код неких бивших официра, њихових породица или у касарнама и складиштима. Оне су биле различите, више за параду, а мање подесне за сечу непријатеља. У проналажењу правих сабаља за коњанике, на инсистирање Штаба бригаде да је хладно оружје неопходно, ангажовао се Штаб корпуса и затражио од позадинских органа Трећег украјинског фронта Црвене армије, чак у Мађарској, да у томе помогну. Стигао је повољан одговор да сабаља има, да се по њих дође у Печуј. Снабдевен пропусницом и овлашћењем да сабље може преузети, интендант бригаде Алекса Вуковић и двојица пратилаца сели су у запрежна кола и коње потерали путевима иза линије фронта. Понегде су имали неприлика, поготово кад су крочили на мађарско тло. Црвеноармејци, разумљиво опрезни, чешће су заустављали коње, легитимисали интенданта Вуковића и његове пратиоце. На улазу у Печуј нешто дуже су их задржали и проверавали. На крају, уз љубазне осмехе, љубопитљиво загледајући у ознаке чина на рукавима Вуковићеве блузе, двојица официра црвеноармејаца су га одвели у њихов штаб. Тамо се нашао један генерал, срдачно Вуковића примио и обећао пуна кола сабаља, званих »шашке«, какве су имали коњаници Црвене армије. За кратко време, док је Вуковић попио понуђени чај, све је сређено да се сабље узму из складишта и натоваре у запрежна кола. У повратку је било мање проблема са патролама црвеноармејаца и легитимисањем, али су преморени коњи тешко вукли велики терет, поготово кад се скретало са макадамских на раскаљене и разроване сеоске путеве.

У Штабу бригаде, у Доњем Новом Селу, интендант и пратиоци су дочекани са нескривеним одушевљењем. Чланови Штаба бригаде одмах су изашли до запрежних кола, узели сабље, извлачили их из ножница и опипавали њихове оштрице. Нису имали никакве замерке сечиву оштром као најбоља бритва. Командант Стојадиновић умешно је витлао сабљом и друговима говорио да се коњаници морају одмах обучавати да правилно и спретно рукују хладним оружјем.

Ујутру, 20. децембра, ескадрони су постројени и дељеи су сабље. Командири су претходно објаснили шта сабље значе за комплетно наоружање коњаника, да су оне подесне за обрачуне кад се непријатељ сустигне и не прихвата позиве да се преда. На лицима коњаника примећивало се задовољство, нестрпљиво су чекали да се званични церемонијал уручивања сабаља заврши да их после на миру разгледају и опробају. Командири су најавили да ће наредних дана уследити нешто интензивнија обука у стицању вештина у руковању сабљама. Старијим и искуснијим коњаницима, онима који су служили у коњици бивше југословенске војске, то није била никаква новост, али млађима, који су добровољно дошли у Прву коњичку, баратање сабљом била је права непознаница и прибојавали су се како ће њоме овладати. Подела сабаља завршена је колом и песмом, а после се приступило обуци. Истог дана коњичке патроле крстариле су јужно и југозападно од Доњег Новог Села, залазиле у Босутске шуме, све до поплављеног терена, извићале и прикупљале податке о непријатељу. Највише се бринуло да непријатељ не бане од Врбање и средокраће пута према Отоку и приреди изненађење. За тако нешто, будући да је разливена и доста дубока вода представљала озбиљну препреку и за непријатеља, није било реалних изгледа. Штаб бригаде је знао да Немци и усташе, уз мање напоре могу набавити више чамаца и веслањем савладати водену препреку. Отуда будност и предострожност никада нису биле сувишне.

У наступању од Црвене до Зелене линије непријатељске одбране, јединице Прве коњичке бригаде су показале праву умешност и смелост. Ишле су, истина, нешто успореније и обазриво преко непознатог и недовољно испитаног земљишта, али непријатељу нису дозволиле да их надмудри и озбиљније изненади. Напротив. Коњаници су имали пуну иницијативу у гоњењу непријатеља и нападима на његова упоришта у сливу доњег тока Босута. Наступало се без губитака у људству, али су погинула 4 коња и неколико их је рањено. Успешним дејствима, у том периоду знатно је допринео Штаб бригаде, који се непрестано налазио у борбеном поретку и одлучивао на основу непосредног увида у стварно стање. Одржавање везе и садејство са бригадама Двадесет прве српске ударне дивизије било је, такође, на завидном нивоу. И штабови дивизиона и команде ескадрона, у складу са заповестима и наређењима Штаба бригаде, правовремено и добро су извршавали борбене и остале задатке.

»;